

TRAIAN HERSENI (1907–1980). O EVOCARE

H.H. Stahl

TRAIAN HERSENI s-a născut la 18 februarie 1907 în satul Iași (în prezent în județul Brașov) unde urmează și școala primară (1912–1915) pe care o continuă la Făgăraș (1915–1916); aici a absolvit și cursurile secundare (1916–1924), luându-și bacalaureatul în 1924. Între anii 1924 și 1928 frecventea cursurile Facultății de litere și filozofie și ale Facultății de drept, avind ca profesori pe C. Rădulescu-Motru, D. Gusti, N. Iorga, V. Pârvan, I. Mehedinti. Iși ia licența în filozofie în anul 1928, cu specialitatele sociologie, psihologie și pedagogie. După terminarea facultății în anul școlar 1928–1929 funcționează ca profesor suplinitor de filozofie și drept la Liceul „Gh. Lazăr” din București. Pentru specializare și pregătirea doctoratului audiază un an de zile (1929/1930) prelegerile profesorilor A. Vierkandt, R. Thurnwald și W. Sombart la Universitatea din Berlin. Reîntors în țară, după efectuarea serviciului militar, este numit (1932) asistent la catedra de sociologie, etică și politică a Universității din București, titularul catedrei fiind prof. D. Gusti. În anul 1934 obține titlul de doctor în filozofie, specialitatea sociologie, cu o teză despre *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională*. Din 1938 și pînă în 1942 este conferențiar de sociologie rurală la catedra condusă de D. Gusti fiind, în același timp, referent științific, secretar al sectorului de sociologie și director al cercetărilor de sociologie la Institutul social român, condus de prof. D. Gusti. În perioada 1942–1945 activează ca profesor de sociologie națională la Universitatea din Cluj și, în paralel, conduce secția de sociologie sanitată la Institutul de igienă și sănătate publică din Cluj.

În 1956 devine cercetător științific principal iar în 1958 sef de sector la Centrul de cercetări antropologice al Academiei R.P.R. Din 1958 și pînă la pensionarea sa, în 1973, este cercetător științific, sef de sector și sef al secției de psihologie socială la Institutul de psihologie al Academiei R. S. România.

Traian Herseni este autorul unui mare număr de lucrări valoroase, printre care semnalăm: *Teoria monografiei sociologice*, *Sociologia industrială*, *Sociologia succesului*, *Sociologia literaturii*; cîteva puncte de reper, *Introducere în psihologia socială*, *Sociologie și etică* etc.

Profesorul Dimitrie Gusti caracteriza astfel, în 1935, pe unul din cel mai apropiat elev al lui: „Lucrarea lui Traian Herseni despre *Realitatea socială*, ca și întreaga sa activitate de pînă acum, la care, pe lîngă activitatea publicistică, adaug și pe cea de asistent al Seminarului de Sociologie, de trei ani, se distinge prin însușiri excepționale: o informare bogată, logică strînsă, gîndire personală și atitudine vie și pozitivă față de probleme. Însușiri care fac din persoana d-sale pe unul din cei mai înzestrăți și pregătiți ai generației de astăzi, în domeniul atât de discutat al sociologiei. Pentru aceasta sunt adine convins că, în viitor, d-l Traian Herseni va îmbo-găti literatura sociologică și filozofia românească cu opere de mare valoare”.

În felul acesta, profesorul Gusti nu numai că trasa, în modul cel mai just, profilul personalității lui Traian Herseni, aşa cum începuse a se cristaliza încă de pe atunci, dar cuprindea și o profecie, realizată ulterior; căci într-adevăr, Traian Herseni a ajuns a fi unul din cei mai harnici alcătuitoari de lucrări științifice în domeniul sociologiei și filozofiei; ceea ce a și făcut ca, printre colegii săi, din „școala” lui Gusti, din care făcea și el parte, să i se dea calificativul de „poligraful școlii”. „Poligraf” în sensul cel bun al cuvintului, adică de publicist fecund, tipărind în reviste, broșuri și volume, nenumărate note, recenzii, articole și studii, într-un

număr impresionant de mare, toate la un nivel superior de seriozitate științifică, surprinzătoare și prin diversitatea lor, căci Herseni acoperea, în munca sa, întreaga ară a problematicii sociologice și filozofice, aşa cum era ea concepută la acea vreme.

Pentru a explica această vastă activitate publicistică, subliniem faptul că mai toate tipăriturile sale au avut un dublu caracter : de expunere clar didactică, menită informării cit mai corecte și mai complete a cititorilor, în anume probleme, dar simultan și de adâncire filozofică a lor. Ceea ce corespunde dealtfel unui program de lucru, în mod deliberat alcătuit încă din primii ani de studenție, potrivit unei vizuni personale despre disciplinele umaniste, și perseverent urmărit apoi, pe întreaga durată a carierei sale.

Tralian Herseni pleca de la cîteva poziții cheie, pe care el însuși le schematiza și justifica astfel :

a. Sociologia, fiind o disciplină abia în formare, constă deocamdată, doar în încercări succesive de elaborări teoretice, aparținând unor gînditori care se contrazic între ei, dar se și completează, însîrindu-se pe o linie de necontenit progres. Aceasta face ca învățarea sociologiei să conste într-o învățare a istoriei doctrinelor. „Numai continuind, în ce are ea trăinic, opera înaintășilor, putem naădăjdui să contribuim la dezvoltarea științelor”, adăuga el. În felul acesta, avea în vedere nu numai tradiția premergătorilor din antichitate și evul mediu, dar și cea a înțemeietorilor sociologiei moderne și a celor care au continuat-o pînă la zi.

b. O a doua idee directoare a concepției lui Herseni, constă în afirmarea că orice știință trebuie să alăbă la bază o filozofie. Căci, „ca știință a temeiurilor, filozofia are un cuvînt de spus și în constituirea sociologiei. Dealtfel, în genere, filozofia este o deschizătoare de perspective și o îndrumătoare critică de care nu ne putem lipsi”. Ceea ce înseamnă că, în afară de o erudiție „sociologică”, din domeniul istoriei doctrinelor sociale, Herseni credea că este obligatorie și acumularea unei eruditii „filozofice”, care nici ea nu se poate însă asigura decît tot prin parcursarea istoriei doctrinelor filozofice, de la antici pînă la moderni, în special punîndu-se accentul pe tot ceea ce, de la Kant încoace, pînă la cei mai recenti „fenomenologi”, se gîndise, în dubla problemă a ontologiei și epistemologiei. În concepția sa, pentru că o sociologie să se poată constitui ca știință autonomă, era necesar să se rezolve mai întîi o problemă de ontologie, verificîndu-se anume dacă există sau nu o realitate „socială”, altă decît cea „naturală” și cea „spirituală”.

c. În al treilea rînd, odată ce existența unei astfel de realități „sociale” ar fi dovedită, mai râmneea să se lămurească și problema epistemologică, adică a condițiilor în care poate fi asigurată cunoașterea acestei realități sociale, în situația cu totul specială în care subiectul cunoșcător face parte integrantă din obiectul de cunoscut ; ceea ce implică și precizarea unei serii de metode și tehnici de cunoaștere, specifice științelor sociale. Programul de lucru, astfel fixat, era însă gigantic, depășind cu mult puterile unui singur om, dacă acesta s-ar fi aventurat în asemenea muncă fără să-și fixeze simultan anumite limite, constînd în stabilirea unor criterii care să-l permită să discerne, din noianul nesfîrșit al lucrărilor ayînd contingente cu sociologia și filozofia, doar pe cele care se incadrau într-un lanț evolutiv continuu.

Herseni a avut sagacitatea necesară pentru a depista ce era esențial în lucrările înaintășilor și, în același timp, puterea de muncă pentru a citi numărul prodigios de mare al autorilor, vecchi și noi, care în adevăr meritau și fi luatî în seamă. Începînd încă din primii ani ai studenției sale și continuînd pînă în ultimele săptămîni ale vieții sale, Herseni a acumulat o erudiție surprinzătoare de vastă, mult superioară oricărei alteia, din rîndul generației sale și a „școlii” din care a făcut parte. Excepție, la știința mea, fiind doar cea a lui Dimitrie Gusti, care, și dînsul, era animat de aceeași pasiune de benedictin, de ahtiat bibliograf, colecționar de opere fundamentale și sistematizator, în minte, a tot ceea ce cîștise, pe teme, curente și succesiuni cronologice.

Dealtfel Herseni, ca și alți elevi ai lui Gusti, a avut posibilitatea să folosească biblioteca personală a profesorului, care cuprindea, aproape integral, lucrările de bază necesare unui sociolog filozof, precum și dicționarele, enciclopediile de specialitate. Ca și alți elevi, Herseni a putut deci să se bucură de îndrumarea constantă a profesorului său, care l-a ajutat să se descurce mai repede în hăișul dens al operelor de specialitate, în care deseori inutilul și mediocrul se strecoară printre concepții geniale ale altora, semnalîndu-i să facă distincție între operele „sterpe” rămase fără urmași, și cele „rodnice”, care au format școală și au determinat curente.

Profesorul Gusti mai reușise anterior să îndrume astfel pe căile erudiției pe un alt elev al său, pe Petre Andrei, pe care Gusti îl aprecia în mod cu totul deosebit, în ciuda certurilor care i-a despărțit de la o anume vreme. Dovada o avem în faptul că dînsul mărturisea că, după ce avusesese norocul unui elev atât de dobat că fusese Petre Andrei, nu mai se simtea îndemnat să acorde și altora titlul de doctor în filozofie-sociologie. Prima excepție a făcut-o, abia în 1935, cu Traian Herseni. acesta fiind primul care i-a părut lui Gusti că promitea fi un sociolog de talia unui Andrei.

Dar spre deosebire de Andrei Herseni nu s-a socotit indreptățit să-și dovedească ulterior originalitatea printr-o dramatică despărțire de maestrul care-l formase, refuzind să-l urmeze și în domeniu cercetărilor concrete, de caracter „monografic”, limitându-se doar la munca de erudiție a sociologiei generale. Herseni dimpotrivă și-a urmat maestrul atât pe căile erudiției, cît și pe cele ale cercetărilor empirice. Modest și de o sinceritate aproape brutală, Traian Herseni se simțea destul de stăpân pe el, ca să nu-i fie jenă să recunoască fățuș ce datorarea maestrului său mărturisind de pildă că „e destul de grăitor faptul că majoritatea lucrărilor consultate sunt din biblioteca personală a profesorului Gusti”; aceasta spre deosebire de alți elevi ai lui Gusti a căror erudiție nu e decit colecția gata făcută, aflată în rafturile bibliotecii profesorului, pe care noi cel care am fost ea și Herseni, elevii lui Gusti, o recunoaștem prea bine.

De fapt, în ce privește „erudiția”, între Andrei și Herseni asemănările sunt esențiale și explicabile, dacă luăm ca punct de referință pe Gusti, amîndoi acești sociologi semănând, mai mult decit oricare alți găsieni, cu maestrul lor, măcar în ce privește pasiunea bibliografică, aviditatea de erudiție și de asezațare a problemelor pe un fundament filozofic. Alți elevi ai lui Gusti, din cei care merită și fi cități, au avut desigur și ei o „erudiție”, măcar atât cît le-a fost necesară pentru rezolvarea problemelor speciale pe care le luaseră în cercetare, interesanții însă mai mult de problemele sociologiei operationale, decit ale sociologiei generale, având deci în vedere mai mult o „sociologie românească”, adică o sociologie aplicată problemelor românești, decit o sociologie generală abstractă, pur teoretică.

Marea pasiune a lui Herseni pentru teoria sociologiei, nu l-a împiedicat să se occupe și de cercetările monografice, recunoscindu-se și aici, ca discipol al lui Gusti, fiind fără îndoială cel mai corect interpret al acestuia, cel care, în cadrul „scoli”, a dat naștere celor mai puține „erezii”. Aceasta spre deosebire de un Golopenția de pildă, sau chiar față de mine, care nu ne-am luate drept sarcină să dăm o versiune cît mai clară și mai corectă a pozițiilor teoretice găsiene, aşa cum se concretizează ele după organizarea seriei de campanii de monografii sociologice. De altfel, aceasta mi se pare a fi principala diferență și dintre Herseni și Andrei. La Iași, din 1910 și pînă la primul război mondial, Gusti nu luase inițiativa unor cercetări monografice, în echipe interdisciplinare, marcând doar intenția de a proceda astfel, prin cîteva scurte „vizitații” ocazionale, fie la o mănăstire, fie la un spital local. Andrei nu a avut astfel prilejul de a participa la nici o campanie monografică de stîl Gusti și nici nu a avut curiozitatea de a se informa în continuare cu privire la noua direcție pe care Gusti a imprimat-o sociologiei. Pe cînd Herseni, încă student îndînă, a avut prilejul să participe la cea de-a treia campanie monografică, cea din Nerej-Vrancea, și sint covins că, din pricina aceasta, Herseni s-a putut dezvolta în deplin, nu numai pe linia teoriei generale sociologice, ci și pe cea a „sociologiei românești”. Campaniile monografice conduse de Gusti erau atât de fermecătoare, atât de pline de sugestii, încît nu văd cum un om, cît de cît dotat cu putere de judecată, ar fi putut rămîne neînfluențat de problematică, atât de nouă și de pasionantă, pe care o cuprindeau „monografile”.

Cred, în tot cazul, că ceea ce l-a ferit pe Herseni să ajungă să fi un simplu sociolog de bibliotecă, a fost participarea lui la aceste campanii.

Atunci am avut și eu inițial prilejul de a-l vedea la lucru. Mi-aduc foarte bine aminte cum era Herseni în 1927, la Nereju. De cînd îl vedea, îți puteai da seama că e o personalitate ieșită din comun. După străile pe care le purta, era vădit odrasla unei familii modeste. De fapt era dintr-un neam de obîrșie din satul Hirseni-Făgăraș, dar născut la Iași, sat din aceeași regiune, unde tatăl său era notar. Se înfățișa cam tăcut, singuratic; totuși nu stinșiger, ci sigur pe el și pe ce poate, privindu-te direct în față; nu sfidător, dar nici dindu-ți impresia că ar fi fost cuprins de un complex de inferioritate. Dimpotrivă, mai mult distant și retras în sine, pus pe luptă împotriva oricui î s-ar fi opus, ca dușman sau ca rival. A și preferat să se izoleze de echipa și să plece la munte, singuratic, ca să studieze acolo stîințele nerejene, aproape ca într-o silăstrie. Era totuși atent la tot ce se petrece în jurul lui și, spre mirarea mea, am văzut cu ce rapiditate a înțeles seria întreagă de probleme pe care le ridicau monografile și cum să împus printre fruntașii echipei, deținind un rang pe care nu l-a mai pierdut apoi, prestigiul lui crescind dimpotrivă de la o campanie la alta. A continuat a participa la lucrările din 1928, la Fundu Moldovei, în 1929 la Drăguș, în 1930 la Runcu și în 1931 la Cornova.

Între timp, în perioada anilor 1929–1930, a plecat într-un stagiu de învățare, în universitățile germane din Berlin, urmînd în special cursurile profesorilor Vierkandt, Thurnwald, Spranger, Sombart și Cunov. Licență în sociologie și-o luase încă din 1929, prezentind o teză „monografică” pe una din problemele clasice ale sociologiei generale, intitulată *Individ și societate*, însă cu subtitulul *La Fundu Moldovei*, imbinare care mi se pare caracteristică pentru străduința lui Herseni de a lega teoria de practică, sociologia generală de sociologia românească.

Carierea lui profesională a urmat apoi pe o linie normală: în anul 1932 a fost numit asistent la Catedra de sociologie, etică și politică din București, și în 1934 și-a luat doctoratul cu o

teză de filozofie socială, intitulată *Realitatea socială; încercare de ontologie regională*. După o tentativă nereușită de a obține catedra de sociologie din Cluj devenită vacanță prin decesul profesorului Bărbat, în condiții care au dat naștere unor polemici neplăcute, între profesorul Gusti și membrii comisiei care preferaseră să numească pe un sociolog local, Herseni a căpătat la București, postul de conferențiar de sociologie rurală, pe care l-a deținut între 1938 și 1942, dată la care a fost transferat, cu titlu de profesor, la catedra din Cluj, unde a funcționat pînă în 1945.

Cu mult înainte însă, Herseni pornise seria publicațiilor sale, folosind o formulă care să dovedit eficace: anume a prezenta fragmentar anumite probleme, sub formă de articole în cadrul unor reviste, de a lega pe unele dintre ele în serii centrate pe o temă și în final de a le republica în broșuri și volume de mai mare ampleare. În felul acesta, înainte ca o lucrare să ajungă în faza sa finală, prima ei redactare putea fi supusă unei critici prealabile, menită să o imbunătățească. Astfel, de pildă, în 1929, Herseni, discret, fără să anunțe pe nimeni de intențiile sale, a început să publică în revista lui Ion Clopotel, „Societatea de milne”, o serie de studii privind problema monografilor sociologice. Adunate în volum, ele au fost prezentate profesorului Gusti, care a hotărît publicarea lor, în chip de „macheta” („als Manuscript gedruckt” cum spun nemții) cu titlul de *Monografia sociologică; rostul, metoda și problemele ei*, cu o prefacă de profesorul D. Gusti.

Macheta a fost efectiv tipărită în editura Institutului social român, cuprinzind 75 de pagini. Însă, fără studiu introductiv al profesorului Gusti. Astfel, în 1930, în cursul campaniei Runcu, am avut exemplare din acest volum, pe care l-am putut studia și critica pe indelete, în colectiv. Textul a fost deci repus în lucru, astfel că, abia peste 4 ani, în 1934 a putut să apară în forma sa finală sub titlul schimbat de *Teoria monografiei sociologice*, cu un studiu introductiv *Sociologia monografică, știință a realității sociale* de D. Gusti, în aceeași editură a I.S.R.-ului, în „Biblioteca de sociologie, etică și politică”, condusă de D. Gusti, Seria A., „Studii și contribuții”. Această *Teorie a monografiei sociologice* a fost considerată o lucrare de bază a școlii, căreia i s-a adăugat, în același an 1934, și volumul meu despre *Tehnica monografiei sociologice*, aceste două volume constituind de fapt manualul folosit de toți cei care, în continuare, au alcătuit monografii sociologice, la noi în țară, în toată perioada dintre cele două războale mondiale.

Aceeași tehnică de publicare, mai întîi în reviste, a studiilor sale, a fost folosită de Herseni în continuare, în afară de revista „Societatea de milne” fiind folosite multe altele, precum „Viața românească”, „Gind românesc”, „Gândirea românească”, „Revista de filosofie”, „Boabe de grâu”, „Blajul”, „Revista Fundațiilor regale”, „Soveja”, „Independenta economică”, „Semene”, „Familia”, „Tribuna” etc., fără a mai vorbi de „Arhiva pentru știință și reformă socială” și de „Sociologia românească”, amindouă aparținând „școlii Gusti”.

Dacă unii din membrii acestei școli au purtat și ei o acțiune de propagandă științifică, ei au ales mai mult calea conferințelor și a prelegerilor, Herseni rămînind singurul care să-a dedicat jurnalistică. De fapt, Herseni, nu era un vorbitor. În schimb, articolele ca și studiile lui mai ample, aveau darul de a fi convingătoare și, în același timp, mereu instructive, oricare ar fi fost domeniul special pe care îl expunea. Am avut în permanentă credință că idealul către care tinea Herseni și spre care îl îndemnau și capacitatele lui de muncă intelectuală, era profesoratul. Toată străduința lui era să-și asigure o pregătire care să facă din el un „profesor” de tip academic german: invățat, sobru în expunere, clar și de o seriozitate putin cam rigidă, totuși impresionantă și impunînd respect, chiar atunci când nu scria la nivelul foarte abstract al filozofiei.

De altfel articolele sale sunt impresionante de multe. În bibliografia pe care a alcătuit-o Paula Herseni — fizica regizorului Paul Gusti, ea însăși o „monografie” de prim rang — numărul titlurilor înregistrate la activul său, pînă în 1980, se ridică la nu mai puțin de 541 lucrări, dintre care 29 de „volume”. Evident, în paginile de față nu vom putea purcede la analiza de fond a acestei enorme mase de lucrări. Ne vom mărgini numai să scoatem în relief faptul că, potrivit planului său inițial, Herseni a atacat rînd pe rînd probleme de filozofie, în măsura în care puteau fi folosite pentru întemeierea sociologiei, de *istorie a doctrinelor*, atât generală cât și românească, de *teorie a monografilor sociologice*, de *metodologie și tehnică* a lor, dind la iveau și o serie lungă de studii de *sociologie concretă*, alcătuite în cadrul campaniilor monografice.

Herseni era și un excelent organizator al colectivelor de muncă. În pregătirea planuțului Congres internațional de sociologie care urma să aibă loc la București în 1940, a condus o campanie de cercetare a întregii zone a Tării Oltului, din care a publicat o serie de volume, și rîul lor fiind însă intrerupt de evenimentele războului. După cîte îmi spunea, avea de gînd să continue publicarea și aducerea la zî a materialului strîns, în colaborare cu Muzeul Brukenthal din Sibiu, căruia deci li revine acum sarcina de a salva și folosi materialul existent (o parte aflată și la mine) într-o lucrare la nivelul științei actuale.

În ultima perioadă a vieții sale, Herseni s-a axat pe probleme de psihologie socială, lucrând cu întreaga secție de specialitate din Institutul de psihologie, în aceeași concepție de îmbinare a teoriei cu aplicațiunile practice. Astfel, în 1966 în colaborare cu Mihai Ralea, a publicat un tratat de *Psihologie socială*. Ulterior a studiat problemele concrete cunoscute în cursul unor cercetări făcute în întreprinderi. Demersul să încheieat cu alcătuirea unui volum de *Sociologie industrială*, excelent manual de specialitate, ca întotdeauna Herseni punind astfel la dispoziția cititorului o vastă informație, la nivel mondial, precum și o centrare pe problemele noastre reale, rezultat al unor experiențe directe, de caracter experimental.

Cum cercetările de teren făcute în cadrul unor întreprinderi au avut caracterul „monografic”, fiind executate în colective interdisciplinare, este deosebit de interesant de urmărit cum a înțeles Herseni să le facă, după trecerea unui interval de un sfert de veac de la ultimele experimente ale lui Gusti.

25 de ani înceamnă aproape o generație, timp în care realitățile sociale au suferit o revoluționare totală, nimic, sau aproape nimic, din problemele anterioare răboiului nemaișpraviețuind. Pe altă parte, însăși teoria sociologică pe care o folosim astăzi, nu mai seamănă cu cea antebelică. Totuși, experiența veche a „monografilor” nu a fost pierdută, ci dimpotrivă readusă la zi și îmbunătățită, dându-i-se o direcție nouă, care de altfel începuse să se cristalizeze încă de mai multă vreme în mintea mai multor dintre vechii „monografiști”. E de aceea interesant — chiar și pentru înțelegerea școlii monografice — de văzut cum a interpretat, în final, Herseni, această problemă a cercetărilor efectuate asupra realităților sociale contemporane.

În primul rînd, procedind la monografierea unei întreprinderi industriale, Herseni a reținut ideea centrală a vechii școli, anume cea a necesității echipei interdisciplinare, ca modalitate metodologică optimă, obligatoare în oricare cercetare sociologică. În al doilea rînd, a reținut ideea monografiilor centrate pe problemă, iar nu „exhaustive”, concluzie la care întreaga școală Gusti ajunsese în ultimi anii ai istoriei sale. Pe altă parte, a reținut ideea că problemele care trebuie puse în studiu urmează să fie problemele centrale ale vieții sociale. Astfel dacă între cele două răboale, problema gravă era cea a „ruralului”, ducind la constituirea unei „sociologii rurale”, după 1944, chestiunea rurală fiind rezolvată definitiv, prin socializarea agriculturii și dispariția clasei latifundiare, în schimb a apărut marele problemă a trecerii de la orinduirea capitalistă la cea socialistă, cea a transformării unei societăți agrare capitaliste într-o orinduire industrială socialistă. Acest pasaj, de la o formă socială la alta, duce la o sociologie urban-rurală, simbolizată, la limită, prin procesul social declansat prin implantarea într-un sat a unei industrii. Este tema pe care a și ales-o Traian Herseni, studiind satul Boldești în care, descoperindu-se petrol, a fost înființată o schelă care a transformat radical viața rurală locală declansând procese sociale de modernizare, dând naștere unor forme variante, ducind spre o urbanizare a vieții locale. Volumul *Industrializare și urbanizare; cercetări de psihosociologie concretă la Boldești*, din 1969, considerăm că este, cea mai bună dintre lucrările de acest gen apărute la noi, fiind rezultatul unei experiențe rodnice, atât teoretice cât și practice.

Interesant în cariera lui Herseni e faptul că, apropiindu-se de bâtrînețe, având răgazul firesc al „pensionarului”, Herseni a avut parte de un răstimp de creație cu totul deosebit. Spre surprinderea multora, Herseni s-a arătat din ce în ce mai atras de probleme de antropologie socială și de folclor. Lucrarea lui, din 1977, *Forme străvechi de cultură poporană românească; studiu de paleoetnografie a ceteilor de fețori din Tara Oltului*, denotă o schimbare esențială de preocupări, o adâncire a aspectelor etnografice ale vieții noastre sociale, care a și determinat pe etnografi și folcloristi să-l revendice și să-l includă, pe larg, în *Dicționarul folcloristilor* (din 1979). Aceasta fără o trăda „sociologia”, des și aceasta suferă o cotitură radicală. Herseni dând la iveala o serie destul de lungă de lucrări de sociologie aplicată la rezolvarea unor probleme generale, a căror tratare se bazează mai mult pe o literatură de specialitate, cu totul alta decât cea românească. Au apărut astfel o *Sociologia literaturii; cîteva puncte de reper*, în 1973, o *Sociologia limbii*, în 1975; un volum de *Literatură și civilizație; încercare de antropologie literară* (în 1976) precum și un studiu despre *Cultura psihologică românească* (1980), interesantă încercare de a desprinde din vechea noastră cultură, un istoric al dezvoltării conceptiilor autohtone în materie de psihologie.

Demn de remarcat e și faptul că Herseni a lăsat în urma sa cîteva lucrări de sinteză deosebit de valoroase. Semnalăm astfel că, în colaborare cu mine, a redactat o sumară schită a istoriei sociologiei în România, lui revenindu-i studiul așa-numitei „sociologii de catedră”, adică cea profesată, la nivelul „academic” al teoriilor de sociologie generală, spre deosebire de ceea ce mi revinea mie, anume partea de „sociologie românească”, adică de aplicare a sociologiei la analiza problemelor locale concrete pe care ni le-a pus istoria noastră socială. Dar cu deosebire importantă este lucrarea pe care a depus-o la Editura științifică și enciclopedică, sub titlul de *Teoria generală a vieții sociale omenesti*, amplă lucrare, de 1 276 de pagini, plus o bibliografie de 131 pagini. După cît rezultă chiar și la o rapidă răsfoire a lucrării, ea este

de fapt o încheiere, în sinteză, a întregii sale munci pe țărîmul sociologiei, care, după ce va fi, sperăm, cit mai curind tipărită, o vom putea o studia cu amănuntul.

În prefața acestei lucrări Herseni spune că insistă asupra unor probleme „pe care profesorul Gusti și unii dintre adeptii săi, — dintre care am făcut și eu parte — nu au fost destul de lămuritori”. E vorba anume de „legile obiective de dezvoltare a societății, care în marxism au o însemnatate primordială”.

Partea a doua a lucrăril, insistând pe această problemă a „formațiunilor social-economice”, este puternic influențată de marxism și reprezintă astfel punctul de vedere personal și ultim al lui Traian Herseni, „original” totuși în sensul că propune cîteva schimbări de atitudini față de marile probleme ale sociologiei clasice, printre care cea a înlocuirii termenului de „societate” prin cel de „viață socială”. Nu e vorba numai de o simplă problemă de terminologie, căci Herseni susține „necesitatea de a elabora o teorie generală a vietii sociale, care să înlocuiască institutionalismul, structuralismul, funcționalismul, relationismul și celelalte doctrine înrudite, prin singura doctrină viabilă pentru toți oamenii de pe pămînt: prin umanism”. Această poziție originală a lui Herseni merită a fi îndeaproape analizată și de aceea așteptăm cu nerăbdare apariția ultimului său volum, care s-ar putea să fie chiar opera capitală a acestui mare sociolog, de la care și de aici înainte vom avea încă multe de învățat. O asemenea analiză va trebui în același timp să se disocieze de afirmații sociopolitice controversate, multe dintre ele discutabile. Numai valorificarea critică a operei lui Traian Herseni va permite situația corectă a locului acestuia în istoria sociologiei românești.

Bibliografie sumară a lucrărilor lui Traian Herseni

1. *Teoria monografiei sociologice*, cu un studiu introductiv de D. Gusti: *Sociologia monografiei, știință a realității sociale*, București, Institutul Social Român, Biblioteca de sociologie, etică și politică, Seria Studii și contribuții nr. 1, 1934, 166 p.
2. *Realitatea socială; încercare de ontologie regională* (teză de doctorat), ibid., nr. 4, 1935, 174 p.
3. *Elemente de istorie sociologică* (curs parțial tipărit), *Epoca veche*, București, 1938.
4. *Curs de sociologie rurală* (litografiat), Universitatea București, 1939—1940, 396 p.
5. *Sociologie românească. Încercare istorică*, București, Institutul de științe sociale al României, Biblioteca de sociologie, etică și politică, Seria Studii și cercetări nr. 8, 1940, 168 p.
6. *Indreptar pentru sociogramele școlare*, București, Universitatea București, Laboratorul de psihologie experimentală, 1940, 40 p.
7. *Probleme de sociologie pastorală*, București, Institutul de Științe Sociale al României, Biblioteca de sociologie, etică și politică, Seria Studii și cercetări nr. 9, 1941, 219 p.
8. *Sociologia rurală*, București, Seria Note și comunicări nr. 1, 1941, 32 p.
9. *Unități sociale (Drăguș un sal din Tara Oltului, Făgăraș)*, București, Institutul de Științe Sociale al României, Biblioteca de sociologie, etică și politică, Seria „Sociologia României”, nr. 2, 1944, 158 p.
10. *Originile sociologiei*, București, Edit. Clujana, 1946, 34 p.
11. (Sub pseudonimul Traian Hariton, în colaborare cu Mihai Ralea), *Sociologia succesului*, București, Edit. științifică, 1952, 565 p.
12. (în colaborare cu M. Ralea), *Introducere în psihologia socială*, București, Edit. științifică, 1966, 381 p.
13. *Sociologie și etică*, București, Edit. științifică, colecția „Mica bibliotecă etică”, 1960, 189 p.
14. *Psihosociologia organizării întreprinderilor industriale*, București, Edit. Academiei, 1969, 259, p.
15. *Prolegomene la teoria sociologică*, București, Edit. științifică, colecția „Sinteze sociologice” 1969, 200 p.
16. *Soziologie des Hirtenwesens in Südosteuropa*, în *Vor der Agrar — zur Industrie gesellschaft sozialen Wandel auf den Lande in Südosteuropas* Hrsg. Franz Ronneberger und Gerhard Teich, Lieferung 9, Beiträge VII, Verlag Hoppenstedt et Comp. Darmstadt, 1971, 35 p.
17. *Psihologia lui N. Vaschide*, București, Edit. științifică, colecția Psyché, 1975, 182 p.
18. *Sociologia literaturii; cîteva puncte de reper*, București, Edit. Univers, 1973, 308 p.

19. *Sociologia industrială*, Bucureşti, Edit. didactică și pedagogică, 1974, 271 p.
20. *Sociologia limbii*, Bucureşti, Edit. științifică, colecția „Sinteze sociologice”, 1975, 174 p.
21. *Literatură și civilizație; încercare de antropologie literară*, Bucureşti, Edit. Univers, 1976, 414 p.
22. *Forme străvechi de cultură poporană românească; studiu de paleoetnografie a cetelor de seceri din Tara Oltului*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1977, 338 p.
23. *Cultura psihologică românească*, Bucureşti, Edit. științifică și enciclopedică, 1980, 261 p.

Adăugăm și lucrările colective, conduse sub îndrumarea și sub redacția lui Traian Herseni:

1. *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, sub conducerea tehnică a lui Traian Herseni, editat de Biroul cercetărilor sociologice din Bucureşti, Institutul Social Român, Biblioteca de sociologie, etică și politică, Seria Studii și cercetări nr. 6, 1940, 500 p.
2. *Laboratorul uzinal de psihologie, sociologie și pedagogie*, Bucureşti, Edit. științifică, 1969, 169 p.
3. *Industrializare și urbanizare. Cercetări de psihologie concretă la Boldești*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1970, 258 p.
4. *Combinatul chimic Făgăraș – 50 ani de existență. 1922–1972*, Făgăraș, Centrala industrială de îngrășăminte chimice, Bucureşti, Edit. Academiei, 1975, 217 p.
5. *Psihologia colectivelor de muncă; întreprinderea industrială*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1973, 217 p.
6. *Laboratoarele uzinale de psihosociologie*, Bucureşti, Edit. științifică, 1974, 249 p. [cu un studiu privind ingineria socială].